

ри, який передбачений національним законодавством, повинен містити судові дебати як важливу частину судового засідання, яка дозволяє остаточно сформулювати уявлення суду про справжні правовідносини сторін.

Також відмінність полягає в суб'єктному складі провадження щодо перегляду судових рішень у порядку повторної касації. На відміну від інших способів перегляду судових рішень, справи в порядку повторної касації переглядаються лише Верховним Судом України.

Відповідна процедура перегляду судових рішень у порядку повторної касації ще розробляється і законодавчо не закріплена, тому на даний момент можливе лише дослідження інституту перегляду судових рішень Верховним Судом України. Проте, з огляду на вищезазначене, вже зараз можна зробити висновок, що перегляд судових рішень у порядку повторної касації є самостійним інститутом цивільного судочинства.

Список літератури: 1. Комаров В.В. Гражданский процесс: Учебник/ Под. ред. проф. В.В. Комарова. Х., 2001. 2. Шевчук П.І. До питання створення та дію апеляційних судів у судовій системі України // Вісник Верховного Суду України. №2(8). 1998. 3. Шевчук П.І. Інститут повторної касації в цивільному судочинстві // Вісник Верховного Суду України. № 5(33). 2002. 4. Ухвала судової колегії в цивільних справах Верховного Суду України від 12 березня 1997 р. // Вісник Верховного Суду України. 1998. №1. 5. Schack H. Internationales Zivilverfahrensrecht/ X. Шак Международное гражданское процессуальное право: Учебник / Пер. с нем. М., 2001. 6. Шевчук П.І., Кривенко В.В. Касаційне провадження в цивільних справах // Вісник Верховного Суду України. № 1(29). 2002. 7. Закон України «Про судоустрій» від 7.02.2002 р. // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2002, № 27-28, ст.180.

Надійшла до редколегії 23.04.04

Г.Ю. Бондар

МІЖВІДОМЧА СЛІДЧО-ОПЕРАТИВНА ГРУПА: ЇЇ СКЛАД І ПРОЦЕДУРА СТВОРЕННЯ

Успішна боротьба зі злочинністю вимагає постійного вдосконалення діяльності органів досудового розслідування. Труднощі, пов'язані з розкриттям та розслідуванням особливо складних злочинів, значний обсяг роботи у кримінальних справах обумовлюють необхідність об'єднання процесуальних можливостей слідчих і позапроцесуальної оперативної роботи співробітників органів дізнання правоохоронних відомств. Формою такої взаємодії, що передбачає узгоджене здійснення слідчої й оперативно-розшукової діяльності, спрямованої на швидке, своєчасне і повне розкриття злочинів, є міжвідомча слідчо-оперативна група, до складу якої можуть входити слідчі і оперативні працівники існуючих в Україні правоохоронних відомств.

Діяльність слідчо-оперативної групи набула певного висвітлення в юридичній літературі. Про необхідність створення слідчо-оперативних груп для розслідування «складних, організованих і замаскованих злочинів» вказували Д.В. Гахокідзе та Г.М. Меглецький [1, с.5-6], «найбільш небезпечних злочинів» – Г.О. Кокурін [4, с.1], «неочевидних» – Б.Я. Петелін [6, с.4], «тяжких злочинів» – І.Ф. Герасимов й Л.Я. Драпкін [2, с.7] «складних та

особливо складних злочинів» – В.Д. Зеленський [3, с.97]. Але, на жаль, в них не знайшло достатньо повного відображення питання створення саме міжвідомчих слідчо-оперативних груп та участі у їх складі слідчих різних правоохоронних структур. Також у кримінально-процесуальному законі не передбачено спеціальну статтю, що регламентує спільну діяльність слідчого і оперативних працівників правоохоронних відомств при розслідуванні кримінальних справ у рамках єдиної організаційної структури. Немає й самостійних відомчих і міжвідомчих нормативних актів, які б повною мірою регламентували порядок формування і діяльність слідчо-оперативних груп, у тому числі і міжвідомчих. В свою чергу це вимагає від кримінально-процесуальної науки розробки актуальних проблем створення таких груп, висунутих практикою досудового розслідування.

Вивчення теорії й практики створення і діяльності міжвідомчих слідчо-оперативних груп показує, що існує багато нерозв'язаних питань, які мають процесуальний і організаційний аспекти. Порядок формування міжвідомчих слідчо-оперативних груп як форми взаємодії слідчих підрозділів та органів дізнання правоохоронних відомств потребує дослідження й уточнення. Насамперед необхідно звернути увагу на підстави створення міжвідомчих слідчо-оперативних груп. В.М. Мельничок вважає за необхідне вказати, що орієнтиром для визначення підстав створення слідчо-оперативних груп можуть бути обставини, передбачені кримінально-процесуальним законом як основи для провадження розслідування у справі декількома слідчими [5, с.134]. Як відомо, Кримінально-процесуальний кодекс передбачає створення тільки слідчих, а не слідчо-оперативних груп, тим більше – міжвідомчих слідчо-оперативних груп. У слідчу групу можуть входити тільки слідчі, а не слідчі і працівники органів дізнання. Тому, на нашу думку, не слід вважати ст. 119 КПК України як підставу для створення слідчо-оперативної та міжвідомчої слідчо-оперативної групи. Однак необхідно звернути увагу на те, що положення, зазначене у цій статті, може бути основою для створення таких груп. Ми маємо на увазі положення, що вказує на розслідування «особливо складних справ». Дійсно, підставою для створення міжвідомчої слідчо-оперативної групи може бути особливо складна кримінальна справа, і на це є пряма вказівка у правових актах – Указах Президента України від 27 серпня 1994 р. «Питання посилення боротьби з корупцією та іншими злочинами в сфері економіки» та від 6 лютого 2003 р. «Про невідкладні додаткові заходи щодо посилення боротьби з організованою злочинністю і корупцією». Таким чином, можна виділити наступні підстави створення міжвідомчих слідчо-оперативних груп: а) наявність в одній справі злочинів різних за підслідністю (тобто підслідних слідчим різних правоохоронних органів: прокуратури, органів внутрішніх справ, служби безпеки, податкової міліції), або злочинів, віднесених законом до альтернативної підслідності; б) складність одержання великої за обсягом доказової інформації, значна кількість суб'єктів, які брали участь у злочинній діяльності і характер злочинного угруповання тощо; в) великий обсяг слідчих дій та оперативно-розшукових заходів, які необхідно провести за багатоепізодними кримінальними справами тощо; г) реалізація в рамках конкретної кримінальної справи оперативних матеріалів різних правоохоронних органів; д) розслідування особливо складних злочинів проти життя і здоров'я громадян, у

сфері економіки, зокрема у кредитно-фінансовій, банківській системах, зовнішньоекономічній діяльності, пов'язаних із проявами корупції в діях високопоставлених посадових осіб, організованою злочинністю, наркобізнесом, тими угрупованнями, що мають міжрегіональний та міждержавний характер тощо.

Разом з тим при створенні міжвідомчої слідчо-оперативної групи є проблеми, які залишаються невизначеними, що перешкоджає ефективній діяльності та функціонуванню груп. Дуже важливо правильно оформити рішення про створення міжвідомчої слідчо-оперативної групи, оскільки слідчі й оперативні працівники органу дізнання правомочні приступити до провадження розслідування лише тоді, коли їх повноваження належним чином відображені в матеріалах кримінальної справи. Ні слідчий, ні начальник слідчого підрозділу не мають необхідної розпорядницької влади для створення міжвідомчої слідчо-оперативної групи. Не може вирішити це питання і начальник органу внутрішніх справ, оскільки зазначена особа, будучи начальником органу дізнання, не має достатніх процесуальних прав для створення групи, до якої входять не тільки оперативні працівники, але й слідчі, тим більше співробітники різних правоохоронних відомств. У даному випадку ми повинні погодитися з думкою В.Д. Зеленського, який справедливо стверджує, що заходи, пов'язані з координацією діяльності правоохоронних органів у боротьбі зі злочинністю, закон відносить до компетенції прокуратури [3, с.99], тому міжвідомча слідчо-оперативна група може і повинна створюватися постановою прокурора.

Щоразу, вирішуючи питання про доцільність створення міжвідомчої слідчо-оперативної групи, прокурор повинен враховувати обсяг і характер майбутнього слідчого провадження, визначити структуру і персональний склад групи. Зокрема з'ясувати, чи є доцільним включення разом зі слідчим прокуратури – слідчого органів внутрішніх справ, служби безпеки або податкової міліції, залежно від виду (кваліфікації) розслідуваного злочину тощо. Оскільки для забезпечення збору достатніх доказів, їх закріплення і подальшого ефективного використання є необхідним залучення слідчих різної компетенції, які спеціалізуються на проведенні відповідних заходів щодо розслідування і розкриття злочинів певних категорій, то в міжвідомчу слідчо-оперативну групу, крім слідчих, можуть входити і працівники органів дізнання різних правоохоронних відомств. Із органів внутрішніх справ, наприклад, це можуть бути працівники карного розшуку, на яких покладено виконання таких завдань і функцій: встановлення і викриття осіб, які готують та вчинили тяжкі злочини, а також злочини, вчинені кваліфікованим способом, із застосуванням вогнепальної чи холодної зброї або групою осіб тощо. У склад міжвідомчої слідчо-оперативної групи можуть бути включені і співробітники: відділу боротьби з економічною злочинністю, які спеціалізуються на розкритті злочинів у сфері економіки; підрозділу кримінального пошуку; Державтоінспекції; спеціальних підрозділів по боротьбі з податковими правопорушеннями; співробітники відділів по боротьбі з корупцією в органах державної податкової служби України; оперативні працівники спеціальних підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю Служби безпеки України, МВД тощо.

Персональний склад прокурор визначає на підставі своїх повноважень, закріплених у ст. 227 КПК України. Здійснюючи нагляд за виконанням законів органами дізнання та досудового слідства він, у межах своєї компетенції, має право: по-перше, доручати органам дізнання виконання слідчих дій, а також давати вказівки про вжиття необхідних заходів для розкриття злочинів і виявлення осіб, які їх вчинили, у справах, що перебувають у провадженні прокурора або слідчого прокуратури; по-друге, передавати справу від одного органу досудового слідства іншому; по-третє, вказівки прокурора органам, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання і досудове слідство, щодо порушення кримінальних справ і провадження розслідування, які даються відповідно до кримінально-процесуального законодавства, є обов'язковими для цих органів. Також прокурор, відповідно до статей 10 і 29 Закону України «Про прокуратуру», наділений повноваженням координувати діяльність і, здійснюючи нагляд, вживати заходів до узгодження дій органів внутрішніх справ, служби безпеки, податкової міліції, митної служби та інших правоохоронних органів у боротьбі із злочинністю. Дійсно, ніхто, крім прокурора, не може прийняти однаково обов'язкове для слідчих і оперативно-розшукових підрозділів різних правоохоронних органів рішення, тому що він – представник нагляду за законністю, і в тому числі за законністю в діяльності органів слідства і дізнання незалежно від їх відомчої належності. Однак винесенню постанови повинно передувати ухвалення спільного рішення прокурора, який здійснює нагляд, і відповідних начальників правоохоронних відомств і підрозділів, участь співробітників яких необхідна для розслідування конкретного злочину міжвідомчою слідчо-оперативною групою. Прокурор приймає рішення і про заміну членів групи, розформування групи, але, безумовно, за узгодженням із зацікавленими керівниками підрозділів правоохоронних органів, співробітники яких входять до складу групи, про що виносить відповідну постанову.

Прокурор, який здійснює нагляд за розслідуванням і розкриттям злочинів, також має право брати участь у проведенні досудового розслідування без прийняття справи до свого провадження. Але якщо прокурор провадить розслідування кримінальної справи в повному обсязі, то він повинен винести постанову про прийняття такої справи до свого провадження. Отже, він може бути керівником міжвідомчої слідчо-оперативної групи.

Ініціатором створення міжвідомчої слідчо-оперативної групи може бути прокурор, який безпосередньо здійснює нагляд, вищестоящий прокурор, слідчий, який спочатку прийняв справу до свого провадження, його безпосередній начальник (начальник слідчого відділу) або начальник підрозділу, що здійснює перевірку і реалізацію матеріалів оперативно-розшукової діяльності у даній кримінальній справі, а також керівник відповідного правоохоронного органу. Ініціатор представляє керівникам інших правоохоронних органів обґрунтування про необхідність створення міжвідомчої слідчо-оперативної групи із розрахунком необхідних сил співробітників правоохоронних органів, участь яких необхідна в розслідуванні кримінальної справи, а також матеріально-технічного й фінансового забезпечення роботи групи.

Досить важливим питанням є вибір керівника групи, оскільки на нього покладається обов'язок керувати колективом слідчих і оперативних працівників, контролювати дії всіх учасників групи. При виборі керівника (старшого) міжвідомчої слідчо-оперативної групи необхідно виходити з того, що МВС, СБУ, прокуратура і податкова міліція є самостійними правоохоронними органами, і тому не можна спиратися на такий критерій, як займане посадове становище (наприклад, слідчий з особливо важливих справ, старший слідчий, начальник слідчого відділу) чи наявність вищого, ніж у інших слідчих, звання або класного чину. Вважаємо, що питання про призначення керівника міжвідомчої слідчо-оперативної групи повинно базуватися на двох критеріях, а саме: по-перше, на виборі найбільш компетентного слідчого з розслідування окремого виду злочину; по-друге, на підслідності кримінальної справи слідчому. Але якщо другий чинник – підслідність, не дозволяє визначити компетентного слідчого, то в дію вступає правило, наведене вище – звернення до прокурора області з питанням передачі справи від одного слідчого – іншому. Інакше кажучи, загальне керівництво слідчими й оперативними працівниками і персональна відповідальність за проведення ними процесуальних дій повинні покладатися на представника того відомства, у компетенцію якого входить розслідування конкретного виду злочину. При значному обсязі роботи і великій чисельності групи можуть призначатися заступники старшого (керівника). Прокурор, який наглядає за відповідними органами досудового розслідування, може призначати керівником міжвідомчої слідчо-оперативної групи начальника слідчого підрозділу правоохоронного відомства, що бере участь у розслідуванні злочину або одного із слідчих. Це може бути слідчий, у провадженні якого спочатку знаходилась кримінальна справа або слідчий іншого відомства, якому прокурор, якщо визнає це за необхідне, передав справу.

Оскільки головна роль в діяльності міжвідомчої слідчо-оперативної групи належить слідчому-керівнику, то він: несе персональну відповідальність за організацію роботи групи і підлеглих співробітників, дотримання законності, досягнення конкретних результатів у розслідуванні й розкритті злочинів; приймає рішення про напрямок розслідування справи, виносить від свого імені постанови про притягнення осіб як обвинувачених, про закриття справи, подання про обрання запобіжного заходу у вигляді взяття під варту, підписує обвинувальний висновок тощо; організовує взаємодію учасників міжвідомчої слідчо-оперативної групи тощо. У разі необхідності керівник групи бере участь в оперативних нарадах, де заслуховуються підсумки виконання проведення слідчих та оперативно-розшукових дій із розслідування і розкриття злочину, які проводяться за участю прокурора, що здійснює нагляд, або уповноваженого прокурора, керівників відповідних підрозділів правоохоронних органів.

Заслужують на увагу підстави виконання працівниками органів дізнання слідчих та оперативно-розшукових заходів у справі. Взаємовідносини слідчого з органом дізнання регулюються кримінально-процесуальним законом і заснованими на ньому нормативними актами, згідно з якими слідчі наділяються правом давати доручення і вказівки органам дізнання

про виконання слідчих і розшукових дій та вимагати від них допомоги при провадженні окремих слідчих дій (ст.ст. 103, 104, 114, 118, 139, 183, 209 КПК України). Справа в тому, що включення до складу групи працівників органів дізнання не наділяє останніх повноваженнями слідчого, тобто не надає необхідних процесуальних повноважень на провадження слідчих дій у кримінальній справі. Згідно з нашою точкою зору, в слідчо-оперативній групі працівники органів дізнання виконують двояку функцію: по-перше, – провадження слідчих дій, по-друге – оперативно-розшукових заходів. Оперативно-розшукові заходи вони можуть проводити за дорученням начальника органу дізнання, старшого (керівника) групи, слідчого, прокурора та на свій розсуд. При виконанні окремих слідчих дій, на наш погляд, немає потреби кожного разу давати письмове доручення для їх провадження співробітникам органів дізнання. Але зрозуміло, що ініціатива проведення тієї чи іншої слідчої дії оперативним працівником, безумовно, повинна виходити від слідчого. Тому ми пропонуємо в постанові про створення слідчої групи одним із пунктів у резолютивній частині закріпити, що певний (конкретний) працівник відповідного органу дізнання виконує розшукові і слідчі дії за дорученням слідчого. У плані ж розслідування і розподілу функціональних обов'язків між членами групи слід зазначити, які дії має виконувати працівник оперативної служби. В цьому випадку достатньо буде усного доручення слідчого працівнику органу дізнання, і відпаде необхідність в письмових дорученнях слідчого у кожному разі виконання слідчих дій і оперативно-розшукових заходів. Письмове доручення може бути винесено в випадках, коли для провадження слідчої дії необхідно винесення відповідної постанови або виконання слідчих дій в іншому населеному пункті тощо.

За останні роки співробітниками правоохоронних органів накопичено позитивний досвід спільного провадження розслідування особливо складних справ і практикою вироблені основні принципи їх взаємовідносин. Внаслідок поєднання процесуальних дій слідчих й оперативно-розшукових заходів (застосування яких є винятковою компетенцією органів дізнання) у діяльності міжвідомчої слідчо-оперативної групи, досягається найбільша ефективність у зборі доказів і встановленні істини у справі, що дозволяє в короткий термін розкривати особливо складні й небезпечні злочини. За такої форми організації роботи полегшується взаємний обмін інформацією між членами групи, робота по кримінальній справі ведеться одночасно, організовано, в умовах постійного ділового контакту, що в цілому поліпшує процес розслідування. Але, як відомо, жодна з форм взаємодії слідчих та оперативних підрозділів правоохоронних відомств не буде виконуватися з достатнім ступенем ефективності без відповідної правової регламентації. Здається, що саме від ступеня чіткості і повноти нормативного закріплення залежить і рівень практичної реалізації діяльності міжвідомчих слідчо-оперативних груп. Таким чином, в зв'язку з надзвичайністю правового статусу міжвідомчих слідчо-оперативних груп, вважаємо за необхідне законодавчо закріпити порядок їх створення в кримінально-процесуальному законодавстві України.

Список літератури: 1. Гахокидзе Д.В., Меглецкий Г.Н. Организация работы следственно-оперативных групп при расследовании хищений государственного и общественного имущества. Лекция. М., 1991. 2. Герасимов И.Ф., Драпкин Л.Я. Основные факторы интенсификации деятельности по раскрытию и расследованию преступлений // Проблемы интенсификации деятельности по расследованию преступлений. Межвузовский сборник научных трудов. Свердловск, 1987. 3. Зеленский В.Д. Организация расследования преступлений: Криминалистические аспекты. Ростов н/Дону, 1989. 4. Кокурин Г.А. Криминалистические и организационные основы деятельности следственно-оперативных групп по раскрытию и расследованию преступлений: Автореф.дис... канд. юрид. наук: 12.00.09. Свердловск, 1991. 5. Мельничок В.М. Розслідування вимогательства в сучасних умовах: Дисерт... канд. юрид. наук: 12.00.09. К., 1998. 6. Петелин Б.Я. Следственно-оперативные группы (вопросы организации и деятельности). Учебное пособие. М., 1986.

Надійшла до редколегії 22.03.2004

С.П. Лапта

ПРО УДОСКОНАЛЕННЯ СТРУКТУРИ ТА ЗМІСТУ ВИСНОВКУ ЕКСПЕРТА

Законодавцем встановлено систему спеціальних процесуальних гарантій, які покликані сприяти достовірному, повному і об'єктивному встановленню фактів експертом і всебічній перевірці його висновків слідчим та судом. Сукупність цих гарантій утворює процесуальну форму, особливості якої відрізняють експертизу від інших джерел доказів. Норми процесуального права, які регламентують проведення експертизи, визначають не тільки мету, порядок, межі таких досліджень, але й взаємні права і обов'язки суду, прокуратури, органу розслідування, учасників процесу та експерта у зв'язку з проведенням експертних досліджень.

Висновок експерта повинен бути складений в письмовій формі (ст.200 КПК України). Письмова форма висновку експерта забезпечує чіткість формулювань. Вона потребує складення висновку самим експертом, в результаті чого підкреслюється індивідуальний характер експертних висновків; підвищується почуття відповідальності експерта за ці висновки; виключається можливість помилок і неточностей, яка існує при записуванні відповідей експерта слідчим; полегшується оцінка висновку експерта іншим слідчим, який прийняв справу до свого провадження, а також в касаційних і наглядових інстанціях. Крім того, письмова фіксація представляє гарантію рівних умов оцінки процедури експертизи і висновків експерта на всіх стадіях її використання як підстави для прийняття правових або управлінських рішень усіма учасниками експертної діяльності [1, с.188]. Залежно від належності експертної установи до того чи іншого відомства, експерт складає свій висновок у відповідності з вимогами КПК та відомчими нормативними актами. Однак недосконалість таких актів та розбіжності у їх змісті призводять до певного зниження ефективності використання експертних висновків слідчими. Враховуючи викладене вище, можна визначити **загальну проблему**, яка потребує вивчення і вирішення – удосконалення законодавства України в галузі експертної діяльності і **окрему проблему** – під-